MARIA VULIŞICI ALEXANDRESCU

CONSIDERAŢII PE MARGINEA PROFORMELOR*

Articolul îşi propune să urmărească felul în care sunt tratate unele proforme în *Gramatica limbii române* (GALR), *Morfosintaxa limbii române* (MFL), *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR) şi în câteva studii apărute după 2005.

În clasificarea de ansamblu a cuvintelor, noile gramatici fac distincţie între clasele lexico-gramaticale, caracterizate prin particularităţi gramaticale comune, şi clasele semantico-funcţionale, în cazul cărora aceste particularităţi nu sunt relevante. Una dintre clasele semantico-funcţionale este clasa proformelor, clasă ce cuprinde unităţi lingvistice foarte diferite gramatical, fără referinţă proprie, care au capacitatea de a sta în locul altora, pline lexical, substituindu-le sau evocându-le. Clasa proformelor interferează, ca semnificaţie, cu clasa pronumelor şi cu cea a substitutelor, dar nu se suprapune cu acestea.

Pronumele (substitutele substantivelor, ale numelor, în general) constituie clasa cea mai extinsă a proformelor, însă nu toate pronumele sunt proforme. Pronumele care funcţionează ca proforme sunt: pronumele personale de persoana a III-a, singular şi plural, cel de politeţe de persoana a III-a, singular şi plural, pronumele semi-independente *al, a, ai, ale*, precum şi toate pronumele nepersonale[1]. În cele ce urmează, nu ne vom opri la pronume decât tangenţial.

Pe de altă parte, clasa proformelor, pe lângă pro-nume, cuprinde şi alte categorii: de tip adjectival, numeral, adverbial, verbal, prepoziţional, conjuncţional. De asemenea, există proforme care stau pentru un grup de cuvinte, pentru o propoziţie sau pentru o frază.

S-ar părea că noţiunea de pro-formă este echivalentă cu aceea de substitut (ne referim la substitutele gramaticale). Şi substitutele au particularitatea semantico-funcţională de a înlocui componente ale discursului. Nu toate substitutele sunt, însă, proforme. Numeralul funcţionează ca substitut, dar nu este pro-formă, întrucât are sens lexical, este plin semantic, exprimând o cuantificare numerică precisă, fapt care a determinat constituirea lui într-o clasă lexico-gramaticală distinctă.

Proformele (vezi DSL, p. 409–411) constituie, deci, o clasă de cuvinte *lipsite de referinţă proprie*, referinţă pe care şi-o procură contextual prin legarea[2] de un cuvânt plin semantic, numit „sursă”. Pentru clasificarea proformelor se iau în consideraţie: *natura* proformei, *natura sursei* şi *raportul* dintre ele. După natura proformei (clasa morfologică prin care se realizează), se disting: proforme *pronominale, adjectivale, numerale, adverbiale, verbale*. După natura morfologică a sursei,

* Lui G. G. Neamţu, coleg de Şcoală Clujeană, eminent profesor si cercetător, cu prietenie şi preţuire.

1 Pentru pronume *vs*. proforme de tip nominal, vezi Vasilescu 2007, p. 213–225.

2 Pentru termenii de *legare*, *sursă*, *antecedent*, *anaforic*, *cataforic*, *deictic*, vezi DSL.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

avem: pro-nume (stau pentru nume), pro-adjective (stau pentru adjective), pro-adverbe, pro-verbe, pro-prepoziții, pro-conjuncții, pro-sintagme, pro-propoziții, pro-fraze. În funcție de așezarea sursei în raport cu pro-forma, se evidențiază anaforicele (preced pro-forma) și cataforicele (urmează pro-forma). Când sursa nu este exprimată, proformele își procură referința deictic, din situația de comunicare, sau prin citire variabilă, conform răspunsului primit la diferite tipuri de întrebări.

Potrivit lui Eugeniu Coșeriu, proformele sunt cuvinte *categorematice*, având sens categorial de: substantiv, adjectiv, adverb etc., dar nu sunt cuvinte lexematice, nu au sens lexical.

În cele ce urmează, ne vom opri la unele proforme care apar în grupul nominal ca adjuncți, fie ca determinant (Det), cuantificator (Cuant) sau modificator (Modif) (fostele atribute), fie în poziții predicative – nume predicativ (NP), complement predicativ al obiectului (CPO), predicativ suplimentar (PS). Spre deosebire de noile gramatici, în care NP, CPO și PS sunt considerate complemente de tip special, făcând parte din grupul verbal, noi le interpretăm ca incidente la nume (subiect, obiect direct, obiect indirect), exprimând proprietăți ale acestora prin mijlocirea unor verbe, copulative sau atributive, și funcționând ca atribute la distanță[3], ca determinanți ai numelui dislocați prin verb.

Descrierea morfosintactică a proformelor se va împleti cu cea discursivă, evidențiindu-se influența contextului asupra calificării proformei ca aparținând unei clase lexico-gramaticale sau alteia. Spre deosebire de lucrările gramaticale amintite și de majoritatea studiilor care califică proformele în funcție de calitatea morfologică a lor, indiferent de contextul în care apar, vom avea în vedere, cu precădere, calitatea morfologică a sursei și pozițiile sintactice în care este ocurentă pro-forma. Considerăm că pro-forma împrumută nu doar referința lexicală a sursei, ci și clasa lexico-gramaticală a acesteia, altfel n-ar putea fi ocurentă în poziții care îi sunt interzise. Trăsătura de a nu da nicio informație asupra naturii morfologice și nici asupra caracteristicilor sursei (DSL, p. 409) nu ni se pare un avantaj, dimpotrivă.

Pro-adjective

Sublinierea făcută de gramatici cum că anumite adverbe, uneori denumite adverbe-substitut, fără a se specifica ale cui substitute sunt, nu este suficientă. Aceste adverbe pot apărea în grupul nominal *numai* pentru că stau pentru adjective.

Există în limba română anumite restricții de combinare. Adverbul de mod nu este compatibil cu un nume, deci nu-l poate determina nici direct, ca atribut (Det, Cuant, Modif), nici mijlocit, ca NP sau PS. De exemplu: *Maxi este un copil* **inteligent**. *E minunat să ai* **așa**/**asemenea** *copil. Copilul este* **așa** *de când îl știu. Pe copil îl credeam* **așa**, *dar, de fapt, nu e*. În toate exemplele date, *așa* „stă” pentru adjectivul *inteligent* și, în consecință, îl vom considera pro-adjectiv, după cum o

3 Vezi, în acest sens, întreaga demonstrație la Drașoveanu 1997, p. 35–39, p. 142–154. Pentru aceeași interpretare, vezi Neamțu 2006–2007, p. 111–112.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

formă care stă în locul unui nume se numește pro-nume. Dacă în poziția de atribut, *așa, astfel (de), altfel (de)* sunt tratate ca adjective invariabile (GALR, vol. II, p. 595)[4], în pozițiile predicative apar la realizarea adverbială a acestora (GALR, vol. II, p. 274 și 303)[5].

Prin conversiune, unele cuvinte trec dintr-o clasă lexico-gramaticală în alta, schimbându-și înțelesul categorial. Astfel de treceri sunt frecvente în clasa modalelor, adjective și adverbe, ambele exprimând sensuri calificative, adjectivul ale obiectelor exprimate prin nume, iar adverbele ale proceselor exprimate prin verbe (vezi Drașoveanu 1997, p. 21, 113; Neamțu *et alii* (eds) 2009, p. 31).

Trecerile din clasa adjectivelor în clasa adverbelor sunt masive, datorită formei identice a adjectivului la masculin singular cu adverbul, în timp ce trecerile dinspre adverb spre adjectiv sunt mai puține, datorită invariabilității formelor adverbiale. Și într-o situație, și în alta, forma nu este marcată în vreun fel[6], înțelesul categorial fiind dat de sursa referențială și de grupul în care apare cuvântul omonim gramatical.

În lucrările cercetate se subliniază că există adjective provenite din adverbe: *anume, atare, asemenea, așa, așijderea, altfel de, astfel de* (GALR, vol. I, p. 179) (le-am enumerat doar pe cele fără referință proprie, care funcționează ca proforme), arătându-se că acestea pot fi Determinanți cu funcție de integratori enunțiativi. (GALR, vol. I, p. 48). În GBLR, p. 368, formele amintite nu apar în clasa de substituție a Det, după cum nu sunt enumerate nici printre adjectivele care pot ocupa funcția de Modif. De ex. *Ion este* foarte inteligent. *Un* **asemenea** (**așa**) *student e de neprețuit* sau „Nici o nemurire nu te poate mântui de o *atare* cădere” (Cioran). Într-un enunț ca „Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu nu se învrednicise de *o viață mai bună*; dar se vede că nici nu poftea *una așa*, de vreme ce nu-și astâmpăra gura către mai marii săi” (Creangă), grupul nominal: *o viață mai bună* este substituit prin proformele *una*–pro-nume și *așa*–pro-adjectiv, acestea procurându-și referința anaforic. Un alt citat din Creangă, „Așa am fost eu, răbdător și statornic la vorbă de felul meu”, exemplifică procurarea referinței proformei *așa* cataforic, aceasta substituind ambele adjective prin care se exprimă sursa.

GALR (vol. I, p. 179) amintește și locuțiunile adjectivale: *fel de fel (de), fel de, la fel*. Locuțiunea adjectivală *fel de fel*, antepusă substantivului, se leagă de acesta prin postpoziția *de*[7]: fel de fel *de lucruri*, iar postpusă, legătura este directă, prin aderență: *lucruri* fel de fel. La p. 133 în GALR, vol. I, locuțiunea apare în această formă, iar la p. 179, locuțiunea îl cuprinde și pe *de*, or, trebuie menționat că nicio locuțiune, în afară de cele prepoziționale, nu poate fi încheiată prin *de*. În inventarul locuțiunilor adjectivale de la p. 179 este cuprinsă și forma *fel de*, formă nere-

4 În același sens, vezi Pană Dindelegan 2003, p. 80. G. G. Neamțu (2007, p. 412) le interpretează ca adverbe cu funcție de atribute adverbiale.

5 Vezi și Neamțu 1999, p. 139: în prezența verbului, ele sunt adverbe, indiferent dacă aparțin sau nu unor expresii impersonale; vezi, în acest sens, Pană Dindelegan 2001, p. 92.

6 Pe larg, despre conversiunea nemarcată, vezi Neamțu 2009, p. 31–32.

7 Pentru postpoziție și legături de la stânga la dreapta, vezi Drașoveanu 1997, p. 52–58.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

perată în limba română. Substantivul *fel* este obligatoriu determinat de *un, acest, alt, orice*: **Un fel/altfel/orice fel** *de neliniște mă cuprinse*; pot apărea două determinări, nehotărâtul *alt* poziționându-se ca Modificator: *Un alt fel* de... În asemenea construcții, toate elementele le analizăm separat. Că acestea nu au fuzionat ne-o dovedește și posibilitatea înlocuirii prin sinonime: *un soi* de neliniște. Prepoziția *de* nu face parte dintr-o locuțiune și realizează o legătură normală, de la dreapta la stânga.

Când Det. este *acest/alt, acest/alt fel (de)*, determinantul și substantivul pot fuziona dând naștere pro-adjectivelor *astfel, altfel*. Dacă sunt antepuse substantivului, pro-adjectivele se leagă prin postpoziția *de*. În GALR, vol. I, p. 622 *astfel de, altfel de, fel de fel de*, în această componență, sunt categorizate ca locuțiuni adjectivale. În ce ne privește, le considerăm pro-adjective cu legătură inversă, de la stânga la dreapta, prin postpoziția *de*[8].

În afara lexemelor amintite, apar ca pro-adjective și compusele nehotărâte ale lui *cum*: *oricum, altcum, cumva, altcumva, fiecum, precum* și nehotărârtul *atât*: *un răspuns* **oricum/fiecum** *nu e un răspuns*; *vreau o rochie (mai)* **altcumva (**Berceanu 1971 p. 119). Doar interogativ/relativul *cum* nu are ocurență în poziția de atribut.

Unele proforme din grupul nominal, funcționând ca Det., dezvoltă mai multe sensuri. Nehotărâtele *ceva, câtva* antepuse unui substantiv masiv – *ceva* carne, *câtva* unt – și *câțiva, câteva*, unui substantiv la plural: *câțiva/niscaiva* oameni, *câteva* prăjituri sunt pro-adjective ale „puținului”. Pro-adjectivul *ceva*, cu această valoare, le poate substitui pe celelalte: *ceva* unt, *ceva* prăjituri, *ceva* oameni. În prezența masivelor, *niște* (Stan, 2007, p. 203) este, de asemenea, un pro-adjectiv, exprimând o apreciere cantitativă neprecizată (GALR, vol. I p. 107) din sfera „puținului”: *niște* carne, *niște* miere, *niște* cafea etc. Cu aceeași semnificație apare și nehotărârtul invariabil *oarecare*, antepus unor abstracte: *oarecare* contribuție/curaj/ voință/experiență etc. În postpunere, în prezența oricăror substantive determinate, dezvoltă un sens calificativ: un om *oarecare*/o fată *oarecare*/o faptă *oarecare* (obișnuit/ă).

Lexemul *ceva* din enunțurile exclamative este un pro-adjectiv al „multului”: *A băut* **ceva** *vin! A mâncat* **ceva** *carne! Au venit* **ceva** *oameni! A mâncat* **ceva** *prăjituri!* În poziția lui *ceva*, cu acest sens, pot apărea așa numitele construcții cu *la* cantitativ sau cu *ce de (ce mai de/ce de mai)*: *A băut* **la** *vin! A mâncat* **la** *carne! Au venit* **la** *oameni! A mâncat* **la** *prăjituri!* sau **Ce de** *vin a băut!* **Ce de** *carne a mâncat!* ș.a.m.d. Substantivele se poziționează doar ca subiecte sau complemente directe. *La* din astfel de construcții este denumit „particulă adverbială cantitativă” (GALR, vol. II, p. 86) (de ce adverbială?), iar în GBLR, p. 329, *la* este calificat drept termen cantitativ. C*e* din *ce de* este interpretat ca adverb exclamativ, iar *de* este considerat prepoziție (sic!).

Cuantificativele *cât, câtă, câți, câte* au ocurență în aceleași contexte exclamative: **Cât** *vin a băut !* **Câtă** *carne a mâncat !* etc. Construcțiile cu *ce de* și *cât, câtă*

8 Detalii despre interpretarea acestor forme, în Vulișici Alexandrescu 2010, p. 19–20.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

pot apărea și în formulări eliptice: „*Ce de* non-elefanți pe lume! *Ce de* non-spirite!" (Noica); „*Câtă* bucurie într-o lacrimă omenească!". Nehotărâtul *atâta*, în funcție de context, poate avea conotații opuse: *Nu mai face și tu* **atâta (multă)** *vorbă* !; **Atâta (puțină)** *matematică mai știu și eu*. În toate enunțurile exclamative, intonația este morfem suprasegmental de marcare a expresivității acestora și un mijloc de diferențiere între sensuri opuse: *puțin/mult*.

În accepția noastră, *puțin/puțină/puțini/puține* și antonimele *mult/multă/mulți/multe*, în contextele supuse analizei, sunt adjective propriu-zise[9], așa încât proformele acestora le interpretăm ca pro-adjective ale cuantificării nedefinite din sfera „puținului" sau a „multului".

În formulări de tipul: **Ce** *frumoasă fată!* **Ce** *frumoși ochi!*, *ce* este un pro-adverb intensiv al adjectivului, iar în **Ce** *fată frumoasă!* **Ce** *ochi frumoși!* este un pro-adjectiv pe lângă substantiv (vezi și Neamțu 1999, p. 209; GALR, vol. I, p. 288; MLR, p. 23). Pro-adverbul *ce* apare și cu adverbe de mod, realizând superlativul: „*Ce* bine că ești !" În enunțul „*Ce* mirare că sunt", *ce* este un pro-adjectiv pentru un superlativ.

Pentru a exprima o calificare de mijloc, apar pro-adjectivele în tandem: *așa și așa*; *și așa, și așa*; *nici așa, nici așa*: *Maria e scundă sau înaltă? E* **așa și așa**; „Bucatele trebuie să fie *nici reci, nici calde, ci cum* îs mai bune de mâncare" (Creangă). Cuplurile *și ... și, nici ... nici* le considerăm cupluri de semi-adverbe, nu cupluri de conjuncții coordonatoare.

În prezența masivelor, cu deosebire abstracte, *un, o, niște*, în enunțuri exclamative, sunt pro-adjective ale calificării la superlativ, de tipul „foarte mare": *Avea* **o** *încăpățânare! Are* **un** *curaj! Se practică* **niște** *prețuri!* (Stan, 2007, p. 195). Ca determinante ale substantivelor concrete, pro-adjectivele de mai sus stau pentru un superlativ din sfera „frumosului": *Are* **niște** *ochi,* **un** *corp,* **o** *ținută!* Aceste sensuri se pot materializa și în pro-adjectivul *ce* exclamativ: **Ce** *voință (are)!* **Ce** *ochi!* **Ce** *prețuri!* „*Ce* bucurie că viața n-are sens! Pot sa-i dau eu unul" (Noica).

Pro-adjectivele *așa, asemenea*, în enunțuri exclamative, au citire variabilă: **Așa** *lucrare n-am citit de mult* (foarte bună/foarte proastă). **Asemenea** *copii, mai rar!* (buni, răi).

În afara funcției de atribut (Det.Cuant.Modif.), pro-adjectivele ocupă, în opinia noastră, și pozițiile de nume predicativ și predicativ suplimentar. Numele predicativ realizează, cu deosebire, o predicație de calificare (Pană Dindelegan 2007, p. 45), exprimând o însușire a subiectului prin mijlocirea verbului copulativ. Unul dintre termenii prototipici ai NP este adjectivul. Pe cale de consecință, și formele care stau pentru adjectiv realizează această poziție sintactică. După cum am menționat, în noile gramatici pro-adjectivele apar la realizarea adverbială a numelui predicativ. În majoritatea exemplelor (GALR, vol. II, p. 274), proformele stau însă pentru adjective: *El este* **dur**. *Tot* **asfel** *sunt și părinții săi. Viața lor a fost* **dură**. *A*

9 Statutul morfologic al lexemelor este controversat; vezi, în acest sens, Pană Dindelegan 2003, p. 63–74.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

copiilor trebuie să fie **altfel**. În propoziția **Cum** *mai ești?*, *cum* este ambiguu, fie pro-adjectiv/nume predicativ, dacă este substituibil cu un adjectiv (de pildă, *sănătos*), fie pro-adverb cu funcție de circumstanțial de mod, verbul fiind predicativ, dacă este substituibil cu un adverb (de exemplu, *bine)*[10]. În GALR apare această ultimă accepție, dar cu funcția de nume predicativ. Lexemele *asemenea/aidoma* în poziția de nume predicativ dezvoltă sensuri proprii, fiind adjective invariabile, și nu adverbe, cum sunt considerate în GALR, vol. II, p. 275. În exemplele: *Ion este totalmente neserios și* **oarecare**; *A fost nervos, dar nu mai e* **același** (GALR, vol. II, p. 272), *Maria e mereu* **aceeași**, lexemele *oarecare, același, aceeași* le interpretăm ca pro-adjective (vezi coordonarea cu un adjectiv propriu-zis, iar în cazul proformelor de identitate, substituția cu locuțiunea adjectivală *la fel*). Exemplele din GALR ilustrează realizarea predicației de calificare prin pronume demonstrative de identitate sau prin utilizări speciale ale nehotărâtelor.

Pro-forma *ce*, pro-adjectiv cu funcție de NP, apare în tipare ca: „De grăbiți *ce* am fost...", „De pântecoși *ce* sunt" (Creangă), introducând circumstanțiale de intensitate ale adjectivelor/participiilor antecedente cu funcție de circumstanțial de cauză. În tipar asemănător, adjectivul/participiul antecedent, fiind fără prepoziție și reducând o cauzală la numele predicativ[11], apare pro-adjectivul *cum*: „Flămând *cum* era...", „Crescut și copt *cum* sunt...", „Ruginit *cum* sunt" etc. (Creangă). *Cum*-NP realizează și construcții comparative: „Apă limpede *cum* e lacrima, dulce și rece *cum* îi gheața" (Creangă). Când sursa este exprimată prin adjective coordonate, pro-adjectivul le substituie pe toate.

Un alt tipar în care apare pro-forma *ce* NP, de data aceasta ca pro-nume: „Nebunule *ce* ești", „Prostule *ce* ești", „Slugă slugarnică *ce* ești", „Soiuri ticăloase *ce* sunteți" (Creangă). În toate exemplele, substantivul sau grupurile nominale (substantiv + adjectiv) sunt în cazul vocativ. La grupurile nominale, *ce* substituie întregul grup.

Numele predicativ se exprimă prin pro-adverbe doar în construcții impersonale: „*Așa*-i că s-a deocheat vremea?"(Creangă), „Până acum ți-a fost mai greu, dar de-acum înainte tot *așa* are să-ți fie" (Creangă), **Cum** *e să câștigi la loto?*.

Pro-adjectivele realizează și poziția de predicativ suplimentar, obținută prin reorganizare dintr-un NP. PS, ca și funcția de bază din care provine, se exprimă prin aceleași proforme: Lasă lucrurile *așa precum* erau. În GBLR, p. 543, acest enunț exemplifică circumstanțialul de mod, subliniindu-se că în cazurile în care există un antecedent adverbial al propoziției relative – *așa*, *astfel* – se consideră că avem a face cu o dublă realizare a funcției sintactice. Lexemele *așa* și *precum*, nefiind ad-

10 G. Pană Dindelegan susține că adverbul poate apărea și pe lângă verbe copulative din construcții personale: *Cum este tata? Este bine.* Considerăm că verbul *a fi* în contextul dat este predicativ („se simte"), așa încât *bine* este adverb (complement circumstanțial de mod), iar interogativul *cum* este un pro-adverb cu aceeași funcție sintactică. În accepția noastră, adverbul nu poate apărea ca nume predicativ decât în construcții impersonale.

11 Pentru reduceri, vezi Drașoveanu 1997, p. 268–271.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

verbe în contextul dat, ci pro-adjective, lexemul *așa* realizează poziția de PS, iar lexemul *precum* pe aceea de NP.

În alte contexte, proformele, neavând exprimată sursa, sunt ambigue. Calitatea morfologică a sursei – adjectiv sau adverb – face diferența: vezi exemplul din GBLR, p. 520: *Am descoperit-o* **altfel**, *adică* **diferită**, și atunci pro-forma este PS, sau în alt mod („prin internet”), și atunci este circumstanțial de mod. În GALR, vol. II, p. 308 se arată că adverbul *altfel* ca PS califică nominalul, or, adverbul de mod nu poate califica un nume; această calitate o are doar adjectivul. PS nu se poate exprima, de fapt, prin niciun fel de adverb: cele de mod sunt, de fapt, adjective sau pro-adjective, iar cele de loc sunt circumstanțiale de loc, pentru că în structura de bază apar în prezența lui *a fi* non copulativ: *Te știu* **acolo**/**acasă** (GBLR, p. 518). Enunțul provine din structurile de bază *Știu că te afli/te găsești acolo/ acasă* (vezi și Drașoveanu 1997, p. 281).

În concluzie, pro-adjectivele realizează trei funcții sintactice: atribut (Det, Cuant., Modif.), NP și PS.

Pro-nume

Din sfera pro-numelor, ne vom opri doar la acele proforme care stau pentru nume proprii, și anume: *cutare, acesta, acela, aceea, aceia, acelea,* postpuse regentului articulat hotărât. Prin faptul că substantivele regente sunt articulate, deci determinate, proformele nu au statut de adjective pronominale, cum sunt tratate în lucrările de gramatică[12], ci sunt pro-nume proprii (pro-Nume) (Vulișici Alexandrescu 2001, p. 471–473) (vezi prezența la unele forme a lui *a* deictic), funcționând ca Modificator denominativ restrictiv, deoarece restrâng extensiunea numelui până la specificarea unui individ sau a unei entități unice: nume de persoană, localitate, râu etc.[13]; proformele demonstrative sunt variabile, ca gen și număr, în funcție de substantivul determinat, cu care intră într-un raport de echivalență (de coindexare, nu de acord, cum se afirmă în noile gramatici): *Studentul acesta/acela/celălalt.* (Ionescu).

Pro-forma invariabilă *cutare* se poate lega la dreapta unui substantiv articulat hotărât la singular sau la plural: studentul *cutare* (Ionescu). Dacă substantivul e la plural, pro-forma este substitut al mai multor nume proprii coordonate: studenții *cutare*: *Ionescu, Popescu, Vasilescu.*

Interogativele (relativele) *care* și *ce*, funcționând ca integratori enunțiativi în exemple de tipul: **Care** *film a luat Oscarul?* sau **Ce** *nume i-ați dat nepoțelului?*, deși sunt în poziție de adjective pronominale, ele țin locul determinării cerute de la interlocutor, determinare care este un Modificator denominativ restrictiv, fiind, ca atare, un pro-Nume (substantiv propriu). Rezultă că adjectivele pronominale păs-

12 În noile lucrări, se vorbește de o supradeterminare, determinant emfatic.

13 Pentru modificator denominativ restrictiv, vezi GB, p. 381, Morfosintaxa, p. 43, Pană Dindelegan 2007, p. 44. Alte denumiri ale funcției: atribut categorial – GALR (2005), p. 601, atribut nominatival sau falsă apoziție – Drașoveanu, 1997, p. 117.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

trează caracterul pronominal, în sensul că trimit la mesaj (Manoliu Manea 1968, p. 156). Notele de conținut sunt aceleași la pronume și la adjectivele pronominale corespondente, așa încât acestea din urmă se situează în sfera pronumelor, nu a adjectivelor (Neamțu 1999, p. 87). În considerarea acestor forme ca adjective pronominale prevalează forma, fără *a* deictic, acordul lor cu substantivul și caracteristica de a avea funcția de Det. Conținutul lor este însă pro-nominal, substituind determinări exprimate, cu deosebire, prin substantive.

În categoria pro-numelor proprii le integrăm și pe: *așa, cum, astfel, altfel, altcumva*, ca realizări ale NP și ale CPO. Ca NP, pro-Numele apar în prezența verbelor *a se numi* și *a se chema*, verbe care admit numai predicație denominativă (GALR, vol. II, p. 281): **Cum** *se numește nepotul tău? Nepotul meu se numește* **Rafael**. *El se cheamă* **așa** *la propunerea mamei*.

Aceleași proforme pot apărea pe poziția de CPO, funcție sintactică distinctă, introdusă în gramaticile noi și desprinsă din fostul EPS. CPO este condiționat de prezența verbelor atributive și se referă la proprietăți ale entităților, realizând, din punct de vedere semantic, ca și NP, predicația de denominație (Pană Dindelegan 2007, p. 45, 47; GBLR, p. 490), astfel încât se realizează ca nume propriu sau ca o construcție asimilată acestuia. În clasa de substituție a CPO apar adverbele de mod substitut (Pană Dindelegan 2007; GBLR, p. 490) *cum, așa, altfel, altcumva,* acestea înlocuind nume proprii de persoană: „Moșneagul fiind un gură-cască sau *cum* îți vrea sa-i ziceți” (Creangă); „Dar pe dumneata *cum* te cheamă? Tot *Stan* mă cheamă (Creangă)”. Subordonata corespunzătoare CPO se introduce prin *cum*: „Las să mă cheme *cum m-o chema*” (Creangă), *cum* fiind un pro-Nume, echivalent al întregii propoziții.

În concluzie, pro-Numele realizează trei funcții sintactice: Modif. denominativ restrictiv, NP și CPO.

Pro-numerale

Numeralul, având sens propriu, nu îl considerăm pro-formă. Formele care substituie numerale sunt interogativele indefinite: *câți/câte* pentru numeralul cardinal și *al câtelea/a câta* pentru numeralul ordinal.

Un pro-numeral poate fi considerat și așa-numitul articol nehotărât *niște*. În conținut, *niște* arată un număr, o cantitate nedeterminată, valoare ce aparține numeralului sau adjectivelor cantitative nedefinite *câțiva, câteva, mulți, puțini* (Neamțu 2014, p. 123). Aceste nedefinite pot fi considerate ele înseși pro-numerale.

Numeralul adverbial (trecut în categoria adverbului, vezi GBLR, p. 181) are ca pro-formă două construcții interogative: *de câte ori? sau a câta oară?*: *de două ori, a doua oară*. Dacă pro-forma *de câte ori* poate fi și a unui cuantificativ nedefinit al „multului” sau al „puținului”: *de multe/puține ori,* pro-forma *a câta oară* este doar un pro-numeral adverbial.

Pentru numeralul distributiv, considerat construcție specială cu numeral cardinal, proformele sunt *câte/câte câte*? Câte doi/câte două.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

Un pro-numeral este și n[14] din limbajul matematic, trecut în limbajul uzual. Expresiile: de *n ori* și a *n-a oară* exprimă un număr nedeterminat, aproximând un număr mare. Potențat, se folosesc și formele *de n + 1 ori*, *a n + una oară*. Pro-forma *de n ori* poate fi și pro-adjectiv, substituind adjective ce cuprind semantic ideea de "mult": nenumărate/multe. Simbolul *n* este un pro-numeral și fără a intra în construcțiile de mai sus: *Am văzut* **n** *filme*; *M-am gândit la* **n** *posibilități*. *N* ca pro-numeral poate apărea și în contextele numeralului ordinal: *Acesta este al* **n-ulea** *(argument). Aceasta e a* **n-a** *soluție* (GB, p. 201).

Funcționând ca substantive, în poziție de Modif. Denominativ, proformele pentru numerale sunt interogativele *ce/care*: *Locuiesc la etajul 7*; *Mă întorc la ora 13*. În limbajul matematic, pro-forma este *cât?*: *Doi + doi= patru*.

Pro-verbe

În GALR, vol. II, p. 671, se arată că verbul *a face* are funcție de substitut al unui grup verbal în combinație cu un pronume personal sau demonstrativ cu sens neutru și formă feminină, care ocupă poziția de complement direct al verbului[15]: *O face, face asta*: L-am rugat să-mi împrumute cartea *Despre îngeri*. **Nu a făcut-o** (nu mi-a împrumutat-o); Și-a cerut scuze. **A făcut-o și pe asta** ! În ambele enunțuri: *a facut-o/pe asta* sunt pro-propoziții.

Considerăm că verbul *a face* este, cu deosebire, substitut al unui verb la mod personal în prezența lui *ce* interogativ, complement direct: *Ce face*? Această construcție suplinește lipsa unui interogativ pentru verbul-predicat, prin folosirea unui verb cu sens generic, care provoacă predicatul (Berceanu 1971, p. 90).

Verbul *a face* are calitatea de a fi verb suport (Șovar, 2008, p. 155-160) în construcții de tipul: subiect-verb suport-nume (obiect direct): *Copilul* **face baie**; *Fetița* **face patinaj**; *Părinții* **fac rugăciuni** etc. Numele-obiect direct aduce semnificația, în timp ce verbul *a face* aduce morfemele predicativității: timp, mod, persoană, număr, diateză, aspect. Fiecare dintre cele două componente contribuie la formarea unor verbe provenind de la substantivul complement direct: *Copilul* **se îmbăiază**; *Fetița* **patinează**; *Părinții* **se roagă**. Un exemplu interesant ni-l oferă proverbul „N-are nici ce să îmbrace/și șade, *sărbători face*" (vezi și antepunerea substantivului obiect-direct). Alteori, verbul poate fi sinonim construcției inițiale: a face bani = a câștiga, a face mâncare = a găti

De la acest tipar de construcție, se ajunge ca la întrebarea *ce face?* să se răspundă cu orice verb de acțiune sau de stare, indiferent dacă este tranzitiv sau intranzitiv: visează, se gândește, se supără, cască, stă etc., așa încât *ce face?* funcționează ca o pro-formă verbală, un pro-verb și, totodată, o pro-propoziție: „Mă-ntrebi *ce*

14 Pentru valoarea de pro-numeral, vezi și Stan 2007, p. 159. În GBLR, p. 181, se spune că *n* funcționează ca numeral.

15 H. Tiktin (1945, p. 69) subliniază că, atunci când un pronume se referă la o gândire întreagă, acesta se pune în forma de feminin: *Aceasta nu e frumos*.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

fac? Ce vrei să fac/Mai mult decât *s-aştept, să tac.../Să casc.../Să dorm* şi *să visez"* (Minulescu).

Toate cuvintele interogative, pronumele şi adjectivele pronominale, adverbele, sunt proforme ale cuvintelor substituite, cu ajutorul lor stabilindu-se valoarea morfosintactică a acestora. Prin această calitate (caracteristică) a lor, interogativele constituie matricea, invarianta variantelor, şi totodată, un mijloc de diferenţiere a înţelesului categorial al cuvintelor.

Pro-prepoziţii

În GBLR, p. 62–63 se subliniază că e necesară o deosebită atenţie în distingerea valorilor gramaticale ale lui *a*, care, de la un context la altul, poate funcţiona ca prepoziţie pentru marcarea valorii de genitiv (a 1), ori ca marcă suplimentară a genitivului (a 2): *Împotriva* **a** (1) *cinci profesori de română şi* a (2) *tuturor profesorilor de franceză s-a făcut o plângere*. A1 cere o formă nemarcată de caz şi realizează un genitiv analitic, fiind o formă pro-genitivală[16], în timp ce a 2, marca suplimentară de genitiv, cere genitivul marcat flexionar – *tuturor profesorilor*. Considerăm că *a 2* este o pro-formă pentru prepoziţia *împotriva*, deci o pro-prepoziţie[17] care lipseşte din al doilea grup nominal, cazul substantivului fiind un genitiv$_3$, caz atribuit de prepoziţie[18]. Coordonarea celor două grupuri nominale impune construcţia prepoziţională şi la al doilea grup. Dacă prepoziţia ar fi fost prezentă, forma *a 2* n-ar mai fi apărut.

A 2 nu este o formă suplimentară de genitiv, nici în contextul *Hotărârea* a (1) *cinci profesori de romană şi* a (2) *tuturor profesorilor de franceză a fost*... A 1 este prepoziţia funcţională din cadrul genitivului analitic, iar A 2 este un pro-nume care stă pentru substantivul *hotărârea.* Ambele construcţii sunt în genitiv$_1$. Toate construcţiile analitice ale genitivului: cele cu *a* din faţa cuvintelor invariabile (*a* trei studenţi), cele cu *la* (preţul *la* pâine) sau cu *de* (mijloc *de* codru) sunt construcţii pro-genitivale.

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu genitivul, având aspectul de articulat hotărât şi fiind simţite ca substantive, sunt substituibile cu *a/al*: *asupra oraşelor şi* **a** *satelor*, *împrejurul casei şi* **al** *grădinii*; *asupra mea şi* **a** *ta/ în jurul meu şi* **al** *tău* (Neamţu 1999, p. 67)[19].

Pro-conjuncţii

S-a subliniat în mai multe lucrări că într-o construcţie de tipul *Du-te de te spală* (MLR, p. 39) este discutabilă valoarea subordonatoare a conectivului *de*, întrucât

16 Că este o formă pro-genitivală ne-o dovedeşte şi recomandarea pentru analiza gramaticală ca atribut genitival şi nu ca atribut prepoziţional (Pană Dindelegan 2001, p. 65).

17 Termenul îl întâlnim şi la G. G. Neamţu (1999, p. 82).

18 Pentru cazuri de ordinul I, II şi III, vezi Draşoveanu 1997, p. 78–101.

19 G. G. Neamţu vorbeşte în astfel de situaţii de „reprezentarea prepoziţiei prin *al* (*a*)".

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

acesta leagă două verbe la imperativ, mod care apare numai în propoziții principale. Rezultă că *de* are rol de conectiv coordonator, fiind, ca atare, o pro-conjuncție coordonatoare copulativă. Valeria Guțu Romalo arăta, deja, în 1973 (p. 194) că, în enunțurile *O rup la sănătoasa de se ascund în desișul pădurii* sau *Du-te de adu apă*, interpretarea ca propoziții coordonate este de preferat.

Se poate vorbi și de pro-conjuncții subordonatoare, în situațiile în care unele adverbe relative au valoare conjuncțională: *Cum (unde) n-ai învățat, nici nu știi.*

Concluzii

Articolul pledează pentru introducerea în limbajul gramatical a termenilor de pro-Nume, pro-adjectiv, pro-numeral etc.

De-a lungul expunerii, am făcut constant legătura între semantică și gramatică, deoarece înțelesul lexical al unui cuvânt își pune amprenta asupra caracteristicilor gramaticale ale acestuia, asupra înțelesului său categorial. Întrucât proformele nu au semnificație prin ele însele, având doar înțeles categorial (substantiv, adjectiv etc), am considerat că sursa lor, privită semantic și gramatical, alături de grupul în care apare, sunt definitorii pentru statutul morfo-sintactic al proformei. Așa după cum, în funcție de context, cantitativele *la* și *de* nu sunt prepoziții, pentru că nu apar în contextul diagnostic al acestora, tot astfel nici unele lexeme, încadrate în clasa adverbelor de mod, ocupând poziții sintactice care le sunt interzise, nu funcționează adverbial, ci sunt substitute ale adjectivelor sau ale numelor proprii. Prin utilizarea termenilor amintiți, s-ar unifica unele denumiri ale lexemelor fără referință proprie ce apar în locul altora pline lexical, substituindu-le sau evocându-le. S-ar renunța la denumiri de tipul particulă cantitativă, termen cantitativ, utilizări speciale ale unor lexeme etc. Toate clasele lexico-gramaticale pot fi substituite prin diferite proforme. Ele sunt utilizate pentru non repetarea unor lexeme, pentru coeziunea textului și pentru exprimarea, în unele situații, a unor valori expresive. Majoritatea proformelor de care ne-am ocupat au realizat reluarea semantică a unor sensuri activate în context sau au cerut informații cu privire la aceste sensuri.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

Berceanu 1971 = B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (Reconsiderare)*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

Draşoveanu 1997 = D. D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române* Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.

DR = „Dacoromania”, serie nouă, I, Cluj-Napoca, 1995–1995 şi urm.

DSL = A. Bidu-Vrănceanu, C. Călăraşu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, M. Mancaş, G. Pană-Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti, 2001.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

GALR = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, vol II. *Enunţul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005 (tiraj nou, revizuit, 2008).
GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*, Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.
Guţu Romalo 1973 = V. Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române*: *probleme şi interpretări*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.
Manoliu-Manea 1968 = M. Manoliu-Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968.
MLR = G. Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, *Morfosintaxa limbii române. Sinteze teoretice şi exerciţii*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2010.
Neamţu 1999 = G. G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale*, Editura Excelsior, 1999.
Neamţu 2006 = G. G. Neamţu, *O clasificare categorial-relaţională a atributului în limba română. Cu adnotări*, în „Dacoromania", serie nouă, XI–XII, 2006–2007, p. 111–144.
Neamţu 2009 = G. G. Neamţu, *Mijloace de marcare în expresie a înţelesului categorial în română*, în Neamţu *et alii* (eds) 2009, p. 426–441.
Neamţu 2014 = G. G. Neamţu, *Studii şi articole gramaticale*, Editura Napoca Nova, 2014.
Neamţu *et alii* (eds) 2009 = G. G. Neamţu, Ştefan Gencărău, Adrian Chircu (eds), *Limba română – abordări tradiţionale şi moderne. Actele Colocviului internaţional organizat de Catedra de limbă română şi de Departamentul de limbă, cultură şi civilizaţie românească, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 19–20 octombrie 2007*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
Pană Dindelegan (ed.) 2007 = G. Pană Dindelegan (ed.), *Limba română. Stadiul actual al cercetării. Actele celui de al 6-lea colocviu al catedrei de limba română*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2007.
Pană Dindelegan 2000 = G. Pană Dindelegan, *Admiterea în facultate. Teste de limba română*, Editura Humanitas Educational, 2000.
Pană Dindelegan 2001 = G. Pană Dindelegan, *Admiterea în facultate. Teste de limba română*, Editura Humanitas Educational, Bucureşti, 2001.
Pană Dindelegan 2003 = G. Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică*: *dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educaţional, 2003.
Pană Dindelegan 2007 = G. Pană Dindelegan, *Sintaxă și semantică. Pozițiile „predicative"*, în Pană Dindelegan (ed.) 2007, p. 41–50.
Stan 2007 = Camelia Stan, *Articolul „nişte"*, în Pană Dindelegan (ed.) 2007, p. 199–205.
Şovar 2008 = A. Şovar, *Construcţii cu verbe suport în română*, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2008, p. 155–160.
Tiktin 1945 = H. Tiktin, *Gramatica română. Etimologie și sintaxă*. Ediția a treia, Editura Tempo, Bucureşti, 1945.
Vasilescu 2007 = Abdrea Vasilescu, Sistemul pronominal românesc, în Pană Dindelegan (ed.) 2007, p. 213–225.
Vulişici Alexandrescu 2001 = M. Vulişici Alexandrescu, ***Cum*** *– conectiv interpropoziţional*, în „Analele Universităţii din Oradea", Limba și Literatura română, 2001, p. 156–163.
Vulişici Alexandrescu 2010 = M. Vulişici Alexandrescu, *Despre proforme în GALR*, în DR, serie nouă, XV, 2010, nr. 1, p. 18–23.

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)

CONSIDÉRATIONS SUR LES PROFORMES
(*Résumé*)

Notre article plaide pour l'introduction dans le langage grammatical commun, aux côtés du pronom, des termes pro-adjectif, pro-Nom, pro-numéral, pro-préposition, pro-conjonction etc., puisque ceux-ci couvrent une réalité évidente. Tout au long de l'article nous relions constamment la sémantique à la grammaire, en montrant la manière dont le sens lexical d'un mot porte son empreinte sur ses caractéristiques grammaticales.

Cuvinte- cheie: *proforme, pro-adjectiv, pro-numeral, pro-nume*.
Keywords: *proformes, pro-adjectif, pro-numéral, pro-nom*.

Universitatea din Oradea
Facultatea de Litere
Oradea, str. Universităţii, 1
mvulisici@yahoo.com

BDD-V691 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 02:10:56 UTC)